

Hur upplever de handikappade sitt handikapp?

Av lektor Sigurd Dvoretzky, Göteborg

Det är väl troligt, att alla, som kommer i kontakt med handikappade, ställer sig frågan, hur dessa upplever sin situation, antingen handikappet består i blindhet, dövhet, utvecklingsstörning, rörelsehämning eller visar sig på något annat sätt. Det har stor praktisk betydelse att söka få sådana frågor besvarade. Man behöver veta, om man kan tala med de handikappade om deras situation eller om man bör avstå från detta; om man bör ta hänsyn till dem vid lekar och andra sysselsättningar eller behandla dem som andra barn; om man skall placera dem på en skyddad arbetsplats eller låta dem konkurrera på öppna marknaden; om deras lynnesutbrott eller depressionstillstånd är en följd av handikappet och därför bör överses med eller om man skall reagera på annat sätt inför dem etc.

Två undersökningsmetoder

Studiet av de handikappades upplevelse av sin situation kan ske på många sätt, men de flesta undersökningsmetoder kan dock inordnas i endera av två kategorier: direkt respektive indirekt observation. De utesluter emellertid inte varandra; snarare kompletterar de varandra.

Den direkta metoden

Omedelbara reaktioner

Den direkta metoden innebär, att man kan dra direkta och entydiga slutsatser av den handikappades beteende eller yttranden. Om han säger: "Varför skulle just jag bli handikappad?" eller

"Jag får aldrig vara ute och leka som andra barn, för jag kan inte springa eller sparka boll" förstår man utan vidare, att han upplever sitt handikapp som en belastning.

Försvarsmekanismer

Men hur skall man tolka situationen, om den handikappade inte säger något om sitt handikapp? Betyder det att han lider av det men inte vill vidgå det? Innebär det att han inte tänker på att han avviker från andra? Man kanske försöker att genom frågor eller på annat sätt få en uppfattning om detta men han kanske vägrar att svara eller viftar bort saken. Skall man i sådana fall tolka det som ett tecken på att han inte vill tala om saken eller som tecken på att handikappet inte utgör något problem för honom?

I sådana fall kan man bilda sig en uppfattning om hans upplevelse av handikappet genom direkt observation men man får samtidigt vara på det klara med att hans beteende är till för att dölja hans upplevelser. Denna situation är inte unik. De flesta människor råkar ut för den och lär sig även att tolka den. Det finns således känslor, som vi ogärna visar, därför att de leder till att vi blir hånade, utskrättade, ovänligt bemötta etc. Vi lär oss att dölja dem och vi är på det klara med att andra också brukar dölja sina känslor. Vi lär oss emellertid att trots detta gissa oss till, hur de verkligen tycker och känner.

En liten pojke har fallit och slagit sig. Man frågar honom, om det gjorde ont. Han svarar nekande, men vi ser av hans sammanbitna tänder, att han troligen kämpar med gråten. Han

har kanske lärt sig, att han skall behtärska sig för att man väntar det av en pojke. I en annan situation möter vi en kvinna, som på fråga om vad hon anser om en viss bekant säger: "Hon är trevlig" men uttalandet kommer tveksamt och utan övertygelse. Vi drar slutsatsen, att hon troligen inte menar vad hon säger. Hon säger emellertid inte vad hon tänker, därför att hon kanske lärt sig, att man inte öppet skall visa att man tycker illa om andra människor. Inte ens om hon talat med entusiasm om den andra personen, skulle vi alltid varit övertygade om att hon menat vad hon sagt. Vi kanske med kännedom om henne skulle sagt, att hon brukar uttala sig så om alla människor, antingen hon gillar dem eller ej. Om en annan person emellertid uttalat sig på samma sätt, skulle vi kanske varit mer övertygade om att uttalandet varit sant, därför att denna person inte brukar säga så, såvida han inte tycker bra om den han talar om.

Man brukar kalla dessa metoder att dölja verkliga känslor och åsikter för försvarsmekanismer. Det underlättar förståelsen och behandlingen av handikappade, om man känner till, hur dessa försvarsmekanismer yttrar sig. Det innebär inte, att man slätar över mindre önskvärda uppföranden hos de handikappade och låter dem få sin vilja igenom i allt. De behöver liksom andra människor lära sig samlevnadens svåra konst alltefter sina resurser. Vad man emellertid vill söka undvika är moralisering om deras beteende och sträva efter mer förnuftsmässiga sätt att behandla dem. I stället för att anklaga handikappade barn för att vara stygga när de svarar emot, är det bättre att söka komma underfund med orsaken till deras uppträdande och om möjligt lära dem ett mer socialt acceptabelt sätt att klara situationen. I stället för att alltid hjälpa handikappade, som inte gitter anstränga sig är det bättre att försöka få dem att försöka klara av svårigheter själva och börja på en nivå, som de kan klara. Detta ställer vissa krav på dem, sam har hand om de handikappade — föräldrar, lärare, gymnaster m. fl. Dessa måste kunna upptäcka och rätt tolka de handikappades försvarsreaktioner, vilket inte alltid är lätt. Det är inte heller ett krav, att om-

givningen alltid skall lyckas med det. Även föräldrar och lärare är ju människor, som kanske inte alltid rätt kan förstå de handikappades reaktioner. Även om de gör detta, kan man inte begära, att de alltid skall vara i så god form, att de orkar reagera förnuftsmässigt och sakligt, men detta är ju onekligen ett mål att sträva emot.

Det kan därför vara av intresse att ge exempel på hur olika försvarsmekanismer yttrar sig. För enkelhetens skull skall exemplifieringen inskränkas till att gälla barn och ungdomar, men de gäller även för vuxna.

Överkompensation, rationalisering

Vid överkompensation söker man dölja känslan av underlägsenhet. De handikappade vill t. ex. på ett överdrivet sätt visa sina kroppskrafter eller tala om sportprestationer; de skall bryta arm el. dyl. eller hånar dem, som inte är så starka; de tuffar sig och är uppnosiga. — Rationalisering betyder, att man ger till synes logiska skäl för sitt handlande. Hit hör t. ex. de många sätten att skylla misslyckande i spel på otur, misslyckande i skolarbete på mothåll eller dumma frågor.

Projektion, introjektion

Vid projektion skyller man motgångar på andra presoner. Handikapade, som misslyckas i sina intentioner att klara olika arbetsuppgifter skyller t. ex. detta på att de inte fått ordentliga instruktioner eller att andra irriterat dem. — Det motsatta, introjektion, innebär, att man i överdrivet stor utsträckning ger sig själv skulden för ett misslyckande. En handikappad anklagar sig själv ständigt för klumpighet el. dyl., trots att han inte kunde rå för att ett glas välte och mjölken rann ut eller att en vas föll ner från bordet och gick sönder.

Regression, undvikande

Vid regression återfaller man i barnsliga reaktioner, som man borde ha lämnat. Det neurotiska ligger liksom vid alla försvarsmekanismer i det överdrivna i beteendet, i att det kommer när det

ställs krav och sedan försvinner, när kraven upphör. Hit hör elever, som börjar gråta och gnälla, när man begär att de t. ex. skall klä sig eller äta själva. De vill ha hjälp, är vana vid det och gitter inte anstränga sig. De slutar gråta och gnälla, när man ger dem hjälp. Detta bör inte förväxlas med den gråt, som verkligen beror på att man ställt för stora krav på den handikappade. Det brukar dock inte vara svårt att märka skillnaden. I senare fallet försöker den handikappade verkligen klara av situationen men blir ledsen, när han misslyckas, medan personen i den förra inte försöker detta utan vill ha hjälp från början. — Dette beteende ligger nära det, som man kallar undvikande; att ge upp innan man försökt, att säga, att det är så svårt, att man är så dum etc., innan man provat att klara uppgiften ifråga. I sådana fall är det bra att öka vederbörandes självförtroende genom att minska kraven till en nivå, som han kan klara eller att säga, att han inte behöver klara situationen perfekt. Siffror måste t. ex. inte bli alldeles perfekta, om han nu har svårt för det men ändå av sig själv kräver, att han med sin darrande hand skall kunna skriva lika fint som en icke-handikappad.

Psykosomatiska besvär, bortträngning

Det neurotiska i psykosomatiska besvär ligger i att klaga över värk och krämpor på olika platser i kroppen, när man ställts inför krav men vara besvärsfri, när kraven försvinner. Ont i magen, i huvudet, i armen kan vara exempel på psykosomatiska besvär. Ofta har den handikappade verkligen en svaghet i den kroppsdel, som han klagat över. Detta är inte neurotiskt men däremot sättet att så att säga utnyttja besvären till att slippa krav. — Bortträngning betyder att inte vilja höra talas om några besvär. Man kan tycka, att detta vore den sundaste av alla reaktioner. Det finns emellertid handikappade, som tränger bort tankar om besvären för att dessa berör dem obehagligt, inte därför att de inte tänker på dem eller bekymrar sig för dem. En del handikappade, som betar sig på detta sätt, visar genom sin kritik mot andra, mindre "tuffa" handikappade, att de inte vågar er-

känna, att handikappet utgör ett problem för dem. De hånar t. ex. dem, som inte kan klara sig själva utan på ett adekvat sätt ber om hjälp av omgivningen. De "tuffa" kanske säger, att man skall klara sig själv, "för det har jag gjort" och av sättet att säga det förstår man, att de är bittra över att inte ha fått hjälp eller inte vågat be om hjälp, fast de skulle velat det.

Avsikten med denna genomgång av försvarsmekanismer har varit att ge exempel på hur handikappade söker dölja sina problem men där en uppmärksam omgivning kan hjälpa dem genom att förstå att rätt tolka deras reaktioner — inte moralisera, inte på ett sentimentalt sätt ge efter för deras nycker utan söka hjälpa dem att uppträda mer sakligt och realistiskt.

Den indirekta metoden

Det har hittills varit frågan om direkta observationer av de handikappades uppträdande. Man kan även på ett mera indirekt sätt studera, hur de upplever sitt handikapp. Det sker genom att sätta dem inför olika slags uppgifter och jämföra deras prestationer och framför allt deras beteende med personers utan handikapp.

Personlighetspsykologiska test

Sådana jämförelser har framför allt gällt personlighetspsykologiska test. Dessa grundar sig på det faktum, att vi inte iakttar och tolkar omgivningen endast på ett objektivt sätt utan subjektiva faktorer spelar även en betydande roll. Det finns många exempel ur vardagslivet på detta. Två personer diskuterar en gemensam bekant. En tycker, att denne är glad, trevlig och öppen, medan den andre uppfattar honom som påflugen och ego-centrisk, en som alltid vill vara i centrum. Två personer har sett samma film och återger efteråt sina intryck av den. En tycker, att filmen var bra, den andre, att filmen var dålig; en minns vissa scener ur filmen, den andre minns helt andra.

Vid personlighetstesten ställs man inför situationer, som kan uppfattas på olika sätt. Man får t. ex. berätta om bilder, där det förekommer män-

niskor men man ser inte deras ansiktsuttryck. Vid andra test skall man fullborda påbörjade meningar. Det finns många andra sätt att göra testsituationerna sådana, att de blir flertydiga. Tolkningen av situationerna ger på så sätt möjlighet att studera den testades personlighet, hans uppfattning av omvärlden. Man har gjort jämförelser mellan t. ex. handikappades och icke-handikappades berättelser till sådana mångtydiga bilder eller studerat deras teckningar av människor. Man har även jämfört testresultat för olika handikap-grupper t.ex. dem som är rörelsehindrade och dem, som har sin rörelseförmåga i behåll men har hörselnedsättning.

Några undersökningsresultat

Man kan omnämna två typer av undersökningsresultat. Den ena visar, att det inte finns något entydigt samband mellan yttre handikapp och upplevelse av handikappet. En jämförelse mellan teckningar av människor, utförda av rörelsehindrade och icke-rörelsehindrade, ger inte alltid till resultat, att den förra gruppen ritar människor, som är rörelsehindrade. Hörselskadade personer ritar inte alltid människor med stora öron. Hur resultatet av personlighetstestet blir, beror framför allt på hur den handikappade uppfattar sitt handikapp och även hur han förmår ge uttryck för detta. Cp-skadade personer, som inte är medvetna om sitt handikapp eller som inte vågar ge uttryck för sina bekymmer över skadan, kan inte förväntas att rita rörelseskadade människor om testuppgiften består i att rita en människa.

Den andra typen av undersökningsresultat visar, att personligheten är en enhet, en helhet och inte består av en mängd disparata egenskaper. En jämförelse mellan handikappades och icke-handikappades teckningar av människor kan således inte ske på det sättet, att man jämför drag för drag utan den måste grunda sig på en helhetsjämförelse. Visserligen bör denna i sin tur utgå från jämförelser mellan t. ex. hur de testade har ritat armar, ben etc., men det är inte vanligt, att man finner skillnader mellan de olika gruppernas återgivande av enstaka drag i de tecknade människorna men väl mellan helhetsbilden.

Avslutning

De indirekta metoderna att studera, hur handikappade upplever sin situation kräver en mer vetenskaplig metodik t. ex. i fråga om urvalet av undersökningsgrupper och tolkning av resultaten. De direkta observationerna bör dock vara tillgängliga för alla, som får att göra med handikappade. En riktig tolkning av framför allt försvarsmekanismerna möjliggör en bättre behandling av de handikappade. Moraliserande, överdriven stränghet, alltför stor eftergivenhet etc. kan då ersättas av en mer förnuftsmässig behandling, som naturligtvis inte innebär, att man intar en kylig och opersonlig inställning. Man tycker lika mycket om de handikappade men behandlar dem och hjälper dem på ett mer realistiskt sätt i hemmet, på vårdinstitutionen, i skolan eller på arbetsplatsen eller var man eljest möter dem.

Stöd **NATIONALFÖRENINGEN**
mot **HJÄRT- och LUNGSJUKDOMAR**
i kampen mot dödsorsaken nummer ett.

Bliv medlem: 10 kr. pr år, ständig
medlem lägst 200 kr. Postgiro **900347**

Medlemmar erhåller föreningens **KVARTALSSKRIFT**
med artiklar om bl. a. hjärt- och kärlsjukdomar.